

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET RIJEKA

Školske uniforme u Engleskoj

završni rad

IME I PREZIME: Samanta Kuhar

MATIČNI BROJ: 0009064905

STUDIJ: Hrvatski jezik i književnost/pedagogija

MENTOR: Prof.dr.sc. Sofija Vrcelj

Rijeka, srpanj 2015.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. Povijest školskih uniformi.....	5
2.1 Pojava uniforme u privatnim i državnim školama.....	6
3. Svrha školskih uniformi.....	8
3.1 Razlike u izgledu uniformi.....	9
3.2 Popuštanje strogoće u izgledu uniforme	10
4. Opće smjernice formiranja politike školskih uniformi.....	11
4.1 Specifične smjernice pri definiranju uniforme.....	12
4.2 Primjer školske uniforme u Portsmouth High School.....	13
4.3 Cijena uniforme.....	17
5. Zakonska regulativa uniformi u Engleskoj.....	18
6. Školske uniforme i školski život	19
7. Školska uniforma i kultura učenika.....	22
7.1 Kršenje pravila o uniformama.....	24
7.2 Slučaj U Luton High school.....	24
8. Utjecaj Engleske na pojavu uniformi u SAD.....	25
9. Zaključak.....	27
10. Sažetak.....	28
11. Popis literature.....	30

1.Uvod

Školske uniforme pojavljuju se u nekim zemljama (Japan, SAD, Australija) te čine sastavni dio njihove povijesti, a nisu strane ni u našim krajevima. Školska uniforma podrazumijeva odjevenu kombinaciju koja se sastoji od određene boje majice i hlača za dječake, te suknje za djevojčice. Škole uvođenjem uniforme daju svoju viziju prihvatljivog izgleda učenika, te potvrđuju svoj određeni status u društvu. Innes (2007) ističe prednosti školskog pravila odijevanja. Smatra se da školski *dress code* osigurava učenicima ponos i osjećaj pripadnosti školi, potiče disciplinu među učenicima, smanjuje nadmetanje učenika, osigurava ugled škole u zajednici, doprinosi sigurnosti jer se lakše uočavaju uljezi u školi, te smanjuje izostajanje učenika iz škole jer sagledava učenike jedne škole kao pripadnike te određene školske zajednice. Neke su škole odlučile da bi za njih bolje bilo uvođenje određenog *dress coda* nego strogo propisivanje određene uniforme koje djeca moraju nositi. Za razliku od uniforme gdje je obvezna odjeća strogo propisana, pri definiranju *dress coda* škola zatraži od učenika samo nošenje neke određene palete boja. Boja odjeće, tako zajedno sa nekakvom obveznom majicom ili pak šalom na kojem se nalazi logo škole mogu uvelike povećati slobodu roditelja pri formiranju odjeće za školu, a smatra se da bi sam učinak u školi bio jednak kao prilikom nošenja uniforme. Pri odabiru *dress coda*, a ne nužno školske uniforme, škola treba imati na umu da za *dress code* nije predviđena novčana pomoć od strane vlade u njezinom nabavljanju. Unatoč postojanju takve opcije za kontrolu izgleda učenika, velik broj škola u Velikoj Britaniji ipak izabire školsku uniformu kao simbol sebe u društvu. Međutim, treba naglasiti da pitanje školskih uniformi nije samo pitanje vanjskog izgleda. Dugo vrijeme postoji mišljenje kako se pomoću uniforme može prevladati raznolikost društva i doprinijeti njegovom povezivanju. Tako se smatra da će školske uniforme, koje su jedinstvene za sve učenike jedne škole, doprinijeti njihovom međusobnom povezivanju i smanjivanju razlika. Također, uz to uniforme bi trebale smanjiti disciplinske probleme, odnosno svađe među učenicima temeljene ponajprije na izgledu. Uniforma bi na taj način trebala biti sastavni dio neke škole, ali onaj dio koji je određuje. Budući da bi svi učenici trebali nositi jednake uniforme, oni na taj način u društvu određuju svoju pripadnost nekoj školi, a svojim dobrim ponašanjem i uspješnim akademskim postignućem stigmatiziraju tu školu kao *uspješnu* i na taj način doprinose porastu njezinog ugleda u društvu. Kao zemlja koja ima dugogodišnju tradiciju školskih uniformi i koja je gotovo postala sinonim za uniforme je Engleska. Uniforme u toj zemlji imaju dugu povijest jer su nastale u 16. stoljeću, a aktualne su i danas. U ovom se radu daje povijesni prikaz razvoja uniformi na tom području te aktualno stanje s posebnim osvrtom na

zakonsku regulativu. Na posljetku se rad osvrće na povezanost uniformi sa akademskim postignućem učenika, a dana je i perspektiva učenika o uniformama, odnosno njihovo mišljenje. Na području Engleske nema mnogo radova koji se bave utjecajem uniforme na školski život, uspjeh učenika, smanjenje izostanaka, pa ovaj rad želi potaknuti stručnjake na bavljenje ovom temom.

2. Povijest školskih uniformi

Iako helensko razdoblje povijesti smatramo početkom razvoja kultura, umjetnosti, znanosti, civilizacije općenito, školske su uniforme nešto mlađeg podrijetla. Najranije zabilježen zahtjev za nošenjem određene standardizirane akademske odjeće seže u 1222. godinu kada je Stephen Langton, tadašnji nadbiskup Canterburyja, naredio nošenje *cappa clause* (Brunsma, 2004). *Cappa clausa*, iz današnje perspektive podsjeća na tipičnu svećeničku halju, bez rukava, široku i dugu do poda prekrivajući noge. Taj nas njezin izgled svećeničke halje ne iznenađuje, budući da je na prve formirane fakultete u Njemačkoj, Francuskoj pa i Engleskoj jako velik bio religijski utjecaj, a svjetovni je jedva prodirao u zidine tih institucija. Nadalje, sa razvojem znanosti, umjetnosti, napredovanjem obrazovanja, svjetovni utjecaj će u odgojno-obrazovnim institucijama dobivati primat, a posljedice toga će se vidjeti i u samom izgledu uniforme koji će postati bliži svakodnevnom životu, a ne crkvenoj ustanovi. Ipak, na 1222. godinu možemo gledati kao na prvu u kojoj se javlja ideja o uvođenju uniforme u školi, koje će kod nekih zemalja prijeći u dugu tradiciju. Neke od zemalja u kojima danas nalazimo školske uniforme su Japan, Australija, Austrija, a svakako zemlja sa najdužom tradicijom je Engleska.

Školske uniforme u Engleskoj imaju dugu tradiciju i na fakultetima i u školama koje su učenici obvezni pohađati. Već na prvim osnovanim fakultetima, kao ustanovama koje su imale određeni status u društvu, bio je reguliran i način odijevanja studenata, a povezano s time i njihov način ponašanja. Jedan od primjera toga je Cambridge, u čije su posvećene prostore studenti već u 16. stoljeću bili obvezni dolaziti u posebno standardiziranoj odjeći. Jedan od razloga tome bio je taj što su „administratori Cambridgea htjeli zadržati kičastu modu, koja je tada ovladala društvom, izvan svojih zidina“ (Brunsma, 2004., str 4). Studenti su se tada iznimno željeli oblačiti u svilu i čipku (tada moderne tkanine, čiji bismo status mogli povezati sa današnjom markiranom odjećom) i izraziti sebe kroz različitu paletu boja što je bilo sasvim u suprotnosti sa zatraženom odjećom za studente. Propisana im je bila duga školska haljina i kapica, a tu kombinaciju možemo smatrati kao modificiranom *cappa clausom*. Diplomirani studenti Cambridgea mogli su nositi različite kape, ali im je bila zabranjena odjeća poput svilenih i lanenih košulja. Administracija je tada objavila slijedeće: „ni jedan učenik ne smije nositi nikakve *Barilled Hosen*, nikakav nabrani okovratnik, nikakve *satove sa krilima*, tvornički proizvedenu svilu“ (Wichelns, 1968, 30).¹ Osim toga bila je

---

¹ Pruzeto iz Brunsma, D.(2004) *The School Uniform Movement and what it Tells Us about American Education: A Symbolic Crusade*. R&L Education, str 4

određena i paleta boja, najčešće crna ili neka druga tamna boja, a izuzetak su bile dopuštene bijele hlačiće za dječake. U Cambridgeu se pravilom odijevanja nastojalo kontrolirati i definirati kakav je prihvatljiv izgled studenta. Studenti su se naravno bunili protiv takvog režima i uglavnom nosili što su htjeli. Koliko je izražen bio problem formiranja izgleda uniforme koji će prihvatiti škola, ali i učenici/studenti govori nam podatak da „kada je Španjolska htjela prodrijeti u Englesku 1588. godine, Lord High Treasure Engleske brinuo je o šesirima“ (Brunsma, 2004., str 5). Iz tog je podatka vidljivo da je oblikovanje izgleda školske uniforme veliki izazov na koji je Engleska spremno odgovorila što nam potvrđuje višestoljetna tradicija postojanja uniforme u toj zemlji.

Podrijetlo *cappa clause*, odnosno prvotnog modela uniforme u Engleskoj koji će se kasnije prenijeti i u SAD-u ima svoje temelje u odjeći koju su nosila djeca u Christ's Church Hospitalu u 16.stoljeću (Burkemper, 2008.). To su bile mantije poput plašteva, a tek su 100 godina kasnije tim mantijama dodane hlače, pa je uniforma sve više poprimala suvremeniji izgled. Suprotno modernoj eri školskih uniformi kada se nose kako bi simbolizirale povezanost razreda (škole), ove prve uniforme su se nosile kako bi označavale niži status učenika koji ih je nosio. Bio je to najčešće neki siromašan učenik (charity učenik). Zanimljiva je povijesna činjenica da su se te mantije, kao preteče uniformi nosile kako bi se razlikovali učenici nižeg statusa od ostalog britanskog društva. Ta je tradicija krenula idejom postojanja klasa i različitog socijalnog statusa u okviru materijalne kulture koji simbolizira granice koje su imale i imaju stvarne socioekonomske posljedice u Engleskoj. To je značajno promatrati iz današnje perspektive kada se uniforme uvode upravo zato kako bi se smanjila eventualna razlika među učenicima. Razlika pri tome može biti ekonomskog, rasnog, vjerskog ili kakvog drugog temelja. Dakle, iako su uniforme opstale, njihovo se značenje promijenilo. One više ne predstavljaju simboličnu ideju postojanja klasa i razlikovanja socijalnog statusa učenika, već naprotiv, nastoje učenike povezati i doprinijeti njihovoj jednakosti.

2.1. Pojava uniforme u privatnim i državnim školama

Privatne škole u Velikoj Britaniji počele su uvoditi uniforme s jedne strane kako bi prikazale ozbiljnost svog rada, a s druge kako bi smanjile disciplinske probleme koji su se počeli javljati.

Naime, u privatnim školama u Engleskoj u 18. i 19. stoljeću dječaci iz aristokratskih i imućnih obitelji igrali su razne igre u svakakvoj, pa i neuredno iznošenoj odjeći. Ta je slobodna igra dječaka i njihovo ponašanje dovelo do poimanja škole kao neurednog, pa i

opasnog mjesta te su mnogi roditelji odbili slati svoje dječake u školu i odlučili ih obrazovati kod kuće dok ne budu spremni za fakultet. To svakako nije bio primaran razlog uvođenja uniforme, ali možemo gledati na tu činjenicu kao na poticaj razvoju ideje o uniformi. Prve koje su zatražile nošenje uniformi bili su internati, a potom su to uvele privatne škole, a na koncu njihov primjer slijedile su državne škole. Uvođenje uniformi trebalo je doprinijeti kontroli discipline u školi. Osim toga, uniforma je trebala s ekonomske strane olakšati roditeljima obrazovanje svog djeteta. To se nastojalo postići na način da se tražila točno određena uniforma, pa roditelji nisu morali kupovati velike količine druge odjeće u kojoj bi dijete slali u školu. Ottava (2009) ukazuje na činjenicu kako su početkom 18. stoljeća djeca uglavnom nosila istu odjeću kao i njihovi roditelji, ali u umanjenoj verziji, dok će se tek potkraj stoljeća razviti ideja o posebnoj odjeći za djecu. Tako su djevojčice, primjerice nosile haljine kao i njihove majke, ali je dužina njihovih haljina bila do koljena, a ne do poda, kao kod njihovih majki. Kada su djevojke krenule u internate u 19. stoljeću, njihova je odjeća bila jako kompleksna. Obična djevojka u internatu je imala nekoliko haljina različitog stila i oblika za različite prigode, posebno ukrašene podsuknje, šešire, ogrtače, steznike, cipele na petu, čarape, rukavice. Dječak je u kasnom 18. stoljeću imao nekoliko majica, kravata, te strukiranih kaputa, dugih, uskih hlača, kapa, rukavica, čarapa, rupčića i cipela na petu. Njihova je garderoba postala još kompliciranija u 19. stoljeću kada je sa razvojem sporta bila potrebna posebna sportska oprema. Takva pojava obilnosti i moćnog ekonomskog statusa koja se nastoji pokazati može se povezati sa suvremenom učenikovom željom da posjeduje markiranu odjeću koja, prema Levyju „inkorporira potrošačeve motive, osjećaje, logiku i stavove“ (Stanić, S., Burilo F. 2011., str 3). Tako je i danas i u našem društvu normalna pojava da mladi nastoje pratiti trendove kupujući markiranu odjeću, a na taj način žele stvoriti neki svoj status i/ili postati član neke društvene grupe (Stanić, S., Burilo F., 2011.). Put da se izbjegne takvo uzaludno trošenje novaca su uniforme.

Engleske državne škole slijedile su primjer prestižnih privatnih škola te su isto počele tražiti od svojih učenika da nose uniforme. Pravilnik o obrazovanju iz 1870. godine napokon je obvezao Britaniju za financiranje svakog učenika u modernom školskom sustavu (Burkepmr, 2009). Broj državnih škola je ubrzano rastao. Gotovo sve novoosnovane gimnazijske škole odgovorile su na zahtjev privatnih škola, odlučivši da će razlikovati učenike svojih škola od učenika orijentiranih manje akademskom uspjehu iz ostalih vrsta škola. Nadalje, kako bi se osjećale povezanije sa gimnazijskim školama koje su izuzetno poštovane i cijenjene u

društvu, tzv. sveobuhvatne škole (*comprehensive*, ne-selektivne) prihvatile su sakoe u svoje školsko okružje.

Nakon što je prihvaćena ideja odgojno-obrazovnih institucija o uvođenju uniformi, ona se proširila Engleskom poput opsesije. U vrijeme viktorijanske Engleske osnovale su se još mnoge škole jer se i putem njih nastojalo širiti carstvo. Novoosnovane škole su slijedile tradiciju starih škola, tako da su povučene uspjehom uniformi i one ih zahtijevale unutar svojeg dvorišta. Nove predškolske ustanove koje su trebale pripremati dječake za ulazak u obrazovni sustav, također su prihvatile uniforme. U svojim kolonijama, Engleska je također širila školske uniforme kao oznaku svog carstva. Uniforma je prihvaćena kao stil tih novo-osnovanih škola, negdje čak bez obzira na klimatske uvjete. Ironično je zamijetiti da podrijetlom kao simbol siromašnih, školske uniforme postale su reprezentant visokog socijalnog statusa škole.

3. Svrha školskih uniformi

Školske uniforme se u Engleskoj javljaju u vrijeme kada se i ona razvija kao velesila i nastoji konkurirati na europskoj pozornici. Kako bi mogla konkurirati ostalim zemljama, Engleska je trebala imati dobro obrazovano i *poslušno* stanovništvo koje će slijediti upute vlasti. Većina Engleskog stanovništva tada je bila radnička klasa koja je trebala snažan i strog sustav obrazovanja koji će joj pomoći da se uzdigne na ekonomskoj ljestvici i omogući joj konkurentnost u novim zanimanjima koja su se sa razvojem industrije javila. Uz to obrazovanjem se nastojalo s jedne strane potaknuti zajedništvo nacije što je išlo protiv individualnosti s druge strane. Neizrečena poruka bila je: „*vi ste masa, vi ste jednaki, zauzet ćete svoje ravnopravno mjesto među ostalim radničkim masama u industriji*“ (Brunsma, 2004., str 6).

Za zapaziti je da bi se kao neki oblik uniforme, koji također želi prenijeti neke svoje ideologije mogla smatrati i kombinacija traperica i majica do pupka ili pak već spomenuto nošenje posebno markirane odjeće. Naravno, da takva kombinacija nije određena od strane autoriteta obrazovanja, već je ta kombinacija određena od strane većeg autoriteta, od samoga društva i omladine. Ipak, kada se govori o školskim uniformama i u tom kontekstu odjevnih kombinacija mladih, tema traperica i majica se rijetko spominje.

Prema Brunsmi (2004) jedan od razloga uvođenja uniforme u britanskim školama bio je da se potakne poslušnost novoformiranog rigoroznog autoriteta. SAD i Britanija su u početku

koristile školske uniforme kao simbol onih koji imaju utjecaja i mogu si priuštiti poslati svoju djecu u elitnu privatnu ili crkvenu školu. Dakle, kroz svoju povijest uniforme su korištene kako bi se označio stupanj obrazovanja pojedinca, ali i njegov određeni socioekonomski status. Prvo za niži status-djeci siročad iz siromašnih obitelji, a kasnije za elitnu tradiciju uspješnosti u obrazovanju po čemu je Engleska i postala poznata. Kako je vrijeme prolazilo, uniforme gube tu svoju primarnu funkciju, ulogu razlikovanja djece, kako bi u industrijskom dobu ona imala ulogu da potiče jednakost među učenicima.

Tu ideju obrazovnog sustava nisu svi prihvaćali raširenih ruku. Prema Burkemperu (2009) ranih je 1950-ih i 60-ih bilo nekoliko protestiranja i brige među katoličkim laicima po pitanju školskih uniformi. Smatrali su da sama uniforma ne bi trebala poticati učenike da ispunjavaju svoje obveze prema školi koju pohađaju, već da bi tu presudni trebao biti utjecaj roditelja. Zbog toga su na uniforme gledali kao na pojavu smanjenja roditeljske moći i prava. Nadalje, njihova je zabrinutost bila sadržana i u novoj ulozi uniforme, odnosno njihovoj zadaći da doprinose konformizmu i sličnosti, a pitanje je da li je to cilj obrazovanja. Predstavници crkve htjeli su i pomoći siromašnima na način da im otvore put k obrazovanju, ali su im uniforme to otežavale, jer s ekonomske strane ipak nisu bile dostupne cijelom stanovništvu, odnosno siromašnim obiteljima, koje je crkva služila. Uz sve to smatrali su da će djeca na kraju ipak otkriti granice, koje postoje u društvu. Prije samog ulaska u stvarni svijet, djeca će unatoč uniformama i poticanju jednakosti, shvatiti da postoje različite socijalne klase, rase, spolovi. Unatoč tim prigovorima brojne su škole u Engleskoj u razdoblju 1950.-1960. godine uvele standarde odijevanja. Ta su pravila uglavnom zabranjivala djevojkama da nose hlače i zahtijevala da njihove suknje budu određene duljine.

3.1 Razlike u izgledu uniformi

Kako se može vidjeti kroz povijest, uniforme se razvijaju iz nekog primarnog zahtjeva za standardiziranjem izgleda učenika. Izuzev toga, u Engleskoj je uniforma predstavljala „neviđeni i podmukao način socijalne kontrole“ (Brunsma, 2004; str 5), a i putem nje škola je mogla širiti svoje vrijednosti u društvo. Nepridržavanje uniformi blisko je bilo nepridržavanju vrijednosti institucije i zbog toga kažnjivo različitim sankcijama. Dodatno nošenje znački na uniformi doprinijelo je razlikovanju među školama. Ideja je bila, naravno, da će slične uniforme eliminirati razlike u statusu učenika unutar jedne škole, ali u Engleskoj je postojanje znački za pojedinu školu, ili u nekom slučaju različite boje na uniformama za pojedinu školu dovelo do jače distinkcije među školama. Ta je pojava prisutna i danas jer su uniforme postale

znak prepoznavanje određene škole u društvu čime se prenosi njezin ugled, vrijednosti i status koji ima u obrazovnom sustavu društva.

Unutar privatnih škola javila se najveća razlika u izgledu uniformi. U kasnijim 1950-ima javile su se nepisana pravila odijevanja, poput broja dugmadi na sakou, pod kojim kutom nositi šešir i mnogi drugi mali detalji koji su se koristili kao oznaka visokog statusa i privilegirane ustanove. Socijalna revolucija u 1960. godini označila je kraj Engleske opsesije školskom uniformom. Bilo je nekoliko promjena, naročito tijekom 20. stoljeća zbog materijalnih, političkih, kulturnih i socijalnih razloga. Na primjer, tijekom drugog svjetskog rata školske uniforme pale su u drugi plan zbog nestašice tvornica i materijala za njihovu proizvodnju. Drugi svjetski rat donio je kraj nekima od izrazito skupim i smiješnim dijelovima uniforme, ali je veliki mladenački revolt u kasnijim 1960-ima imao najveći učinak. U mnogim školama uniforma je ostala, iako se njezin formalni izgled promijenio. Većina dijelova koji su označivali hijerarhijski status su nestala. Uniforme sa najdužom tradicijom, one koje potječu iz Christ's Church Hospital, i one koje se nose na sveučilištu u Etonu, su ostale uglavnom nepromijenjene. Najvjerojatnije zbog svoga dugog vremenskog postojanja i uspjeha obrazovni sustav je smatrao nepotrebnim mijenjati taj dio povijesti. Danas gotovo svaka škola u Velikoj Britaniji ima svoju određenu kombinaciju uniforme koja joj omogućuje prepoznatljivost u društvu. Razlike u uniformama među školama, mogu se promatrati i kao priprema za život, jer se na taj način poručuje djeci da je i odjeća jedan dio neverbalne komunikacije u društvu. Iako ne izričito riječima, ona je simbol da učenik pripada određenoj školi, odnosno određenom obrazovnom pravcu. Zahvaljujući samo svom izgledu uniforma smješta učenika u određenu razinu u društvu. Takvo sagledavanje uniforme opet dovodi do paradoksa. Naime, uniforme se primarno koriste kako bi doprinijele stvaranju iluzije jednakosti među svim učenicima jedne škole. S druge strane, svaka škola ima svoju uniformu kako bi dokazala da nisu svi jednaki i da su učenici jedne škole bolji, odnosno lošiji od učenika neke druge škole. U svoj toj želji za prenošenjem jednakosti svih, uniforme prenose ideju različitosti.

3.2 Popuštanje strogoće u izgledu uniforme

Kroz povijest uvođenja i formiranja uniforma, od strane učenika pojavljivala su se neslaganja oko izgleda uniforme ili pak oko nekih njezinih konstitutivnih dijelova. Tako su 30-ih godina za dječake bile određene cipele u kojima su izgledali više i koje su se naravno slagale s uniformom. Međutim, pobuna protiv te obuće se poput munje razlila Engleskom i one su na

kraju zamijenjene drugim modelom. Problem poput ovoga se javljao možda iz razloga što su tada sami autoriteti obrazovanja određivali što će učenici odjenuti. Učenike se nije pitalo za mišljenje kao ni za njihovo slaganje s određenom uniformom. Moguće je da su uniformu vidjeli kao nešto strano, što nije dio njih, što im ne pripada, a što ih zapravo definira kao pripadnike određenog socioekonomskog statusa društva.

Osim već spomenutog, u Engleskoj su zabilježeni još brojni slučajevi pobuna i neslaganja s uniformom određenom od strane obrazovnog autoriteta. 1972. godine New York Times izdao je članak opisujući dugu tradiciju školskih uniformi u jednom od najslavnijih engleskih fakulteta, Etonu. Kroz 100 godina, dječaci na Etonu su bili zahtijevani da nose karakteristične crne kape i odjeću na i izvan kampusa kako bi odredili svoju pripadnost toj ustanovi. 13. studenog 1972. proglašeno je da studenti na Etonu više van kampusa ne moraju nositi propisanu odjeću, na što su studenti komentirali da više neće morati nositi tako profiliranu odjeću (Brunsma, 2004). Iz te je njihove izjave vidljivo mišljenje kako uniforma nije bila dio njih, već nešto strano s čime se nisu mogli poistovjetiti i moguće se osjećali neugodno u toj kombinaciji. Danas, studenti na Etonu nose uglavnom ono što žele, a propisana su im samo određena pravila pristojnog oblačenja. Iako su se školske uniforme u Engleskoj najduže održale, ipak u novije vrijeme popušta dugogodišnja strogoća nošenja uniforma. Škole poput Ampleforth i Wellingtona ne traže više toliko uniforme koliko jednostavnu odjeću i ni akademski ni socijalni standardi zbog toga ne trpe. (Brunsma, 2004.)

4. Opće smjernice formiranja politike školskih uniformi

School uniform-guidance for governing bodies, school leaders, school staff and local authorities dokument je donesen u rujnu 2013. godine od strane Ministarstva za obrazovanje a donosi smjernice vezane za uvođenje školskih uniformi u školama. Njime se strogo preporučuje školama da prilikom uvođenja školskih uniformi u obzir uzmu vremenski okvir kojim će odrediti rok za nabavu određenih uniformi, odnosno dati roditeljima i učeniku dovoljno vremena da nabave propisanu odjeću. Kao i prilikom formiranja uniforme mišljenja roditelja i učenika se trebaju uzeti u obzir i prilikom mijenjanja uniformi. U smjernicama, veliki se naglasak stavlja na pažnju cijene uniforme koja treba biti u korist roditelja. Treba se osigurati da uniforma za tjelesno-zdravstveni odgoj bude praktična i primjerena aktivnostima uključenima u taj dio obrazovanja. Kada se određuje izgled uniforme, škola treba voditi računa o svim grupama učenika koji će nositi tu uniformu, odnosno u obzir se trebaju uzeti sve kulturne grupe pojedinaca koje pohađaju tu školu. Dakle, jako je važno da određena

uniforma ne vrijeda bilo koju od kultura, religija kojoj neki pojedinac pripada ili pak nije u suprotnosti sa pravilima određene društvene grupe. Kao što sam već spomenula pažnja se uvelike skreće na cijenu uniforme koja ne bi trebala imati odlučujuću ulogu pri roditeljevu odabiru škole. Stoga bi uniformu trebalo biti lako nabaviti i škola bi trebala osigurati da se elementi uniforme mogu jeftino nabaviti primjerice u supermarketima ili sličnim trgovinama. Obiteljima, koje imaju novčanih problema, lokalne vlasti mogu odlučiti pomoći u kupovini uniforme. A također, u okviru uštede prilikom kupovine uniforme, preporučuje se da škole ne mijenjaju često osobitosti i neke detalje uniforme kako bi se omogućilo roditeljima da nabave i već rabljene uniforme.

4.1 Specifične smjernice pri definiranju uniforme

Do sada navedeni naputci bili su općeniti, ali osim njih u Velikoj Britaniji donesene su i neke specifične odrednice vezane za uniformu. Među njima je tako prijedlog da škole koje žele uvrstiti kapute kao dio svoje uniforme, moraju paziti da to ekonomski ne pogađa roditelje. Primjerice, određivanjem točno određene boje ili stila kaputa, moglo bi rezultirati time da roditelji moraju kupiti dva kaputa djetetu. Pri tom bi jedan kaput bio za u školu, a drugi za slobodno vrijeme učenika koje provodi izvan okvira škole. Iako se nastoji izaći u susret roditeljima treba im se naglasiti kako se određeni kaputi koje roditelju kupuju mogu smatrati neprimjerenima za učenike neke škole. Iz tog razloga, škole trebaju surađivati sa roditeljima da dođu do zajedničkog rješenja, koje će prihvatiti obje strane.

U školsku uniformu redovito spada i oprema za tjelesnu i zdravstvenu kulturu. Tjelesni je odgoj važan dio školskog obrazovanja jer nastoji naučiti djecu da brinu o svom tjelesnom zdravlju (Welsch Assembly Government, 2008.). Iz tog razloga, oprema za njega mora biti praktična i udobna. Učenici koji pohađaju tjelesni odgoj zbog svojih tjelesnih predispozicija znaju dobivati negativne komentare od strane svojih vršnjaka. Ta pojava često pogađa učenice, pa se treba voditi računa da oprema za tjelesni nikoga ne omalovažava i da se učenici u njoj osjećaju udobno. Također u opremu za tjelesni odgoj ulazi i obuća koja treba biti udobna, a na školama je da odluče hoće li dopustiti učeniku koji nema propisanu obuću sudjelovanje na satu tjelesnog odgoja. Samu bi djecu trebalo upozoriti da iz higijenskih razloga ne nose istu obuću i čarape na satu tjelesnog odgoja i ostatku dana. Na taj način kod učenika razvijaju i higijenske navike.

Pitanja vezana za sigurnost i zdravlje od izričite su važnosti, pogotovo na satovima tjelesnog odgoja. Po tom pitanju škole bi mogle zanemariti želje i potrebe učenika u korist njihova

zdravlja i sigurnosti. Tako, primjerice mogu zatražiti da učenici sa dugom kosom vežu svoju kosu u rep na satu tjelesnog ili prilikom rada u laboratoriju. Škola može i neke dijelove nakita uključiti u svoju uniformu, ali naravno pri tome se moraju voditi ostalim kriterijima i ne povrijediti ičija prava na izražavanje. S druge strane, škola može zatražiti od učenika da skine određeni dio nakita kako se na primjer na satovima tjelesnog odgoja ne bi ozlijedio.

Budući da škola treba poticati djecu da u školu dolazi pješke ili sa biciklom onda i uniformu treba uskladiti sa time. Školske su uniforme uglavnom tamne boje, pa je teško vozačima da uoče djecu, posebno tijekom zimskih mjeseci. Iz tog razloga škole bi trebale uvoditi uniformu svijetlih boja ili materijala koji reflektiraju svjetlo čime bi se osiguralo da djeca budu sigurna prilikom dolaska u školu. Kada se bira uniforma, do u najsitnijih detalja, škola treba uzeti u obzir i da li dopuštena, određena uniforma ometa proces učenja i poučavanja učenika.

Primjerice, pitanje dopuštanja nošenja *naquaba* (pokrivač lica), može omesti komunikaciju između nastavnika i učenika i stoga ga škola može ne dopustiti nositi.

4.2 Primjer školske uniforme u Portsmouth High School

Portsmouth High School je privatna škola za djevojčice koja se dići uspješnim akademskim postignućem svojih učenica. U njoj nalazimo djevojčice uzrasta od 3 pa do 18 godina. S obzirom na uzrast djeca su podijeljena u skupine na: jaslice (*nursery*, 3-4 godine), *junior* (4-11 godina), *senior* (11-16 godina) te *sixth form* (16-18 godina). Portsmouth High School donijela je svoju odluku o nošenju uniforme, koja je dostupna i na internetu. Na samom početku dokumenta iznose se razlozi uvođenja uniforme. Ističe se kako uniforme doprinose razvoju pripadnosti, razvijaju ponos, kulturu i etiku škole, podržavaju lijepo ponašanje i disciplinu te uče djecu pristojnom i adekvatnom odijevanju (*Portsmouth High School Uniform policy*). Uniforma je donesena u dogovoru sa učenicima, roditeljima, lokalnim vlastima i zajednicom. Istaknuto je i kako se vodila briga o cijeni uniforme, te kako je s dobavljačima postignut dogovor koji ide u korist roditeljima. Uniformu su djeca obvezna nositi i kada nisu u okvirima vidika škole, što podrazumijeva njihov put od kuće do škole te od škole do kuće, kao i eventualne organizirane školske posjete. Posebno je donesen popis odjevnih predmeta koji su sastavni dijelovi uniforme za djecu do 7 godina, a posebno za djecu između 7 i 11 godina.

Uniforma² za djecu do 7. godina uključuje (obvezni su predmeti označeni sa zvjezdicom):

---

² Popis dijelova uniforme preuzet je iz *Portsmouth High School Uniform policy*

a) Zimska uniforma

- smeđa zaštita od oluje (stormproof)*
- smeđa jakna*
- pregača-haljinu (od 4. godine nadalje)*
- suknja (samo na 6. I 7. godini)*
- mornarsko-plavi remen*
- roza bluza dugih rukava*
- smeđi džemper sa v-izrezom*
- mornarsko-plave čarape, žabice ili tajice do duljine koljena
- jedan par crnih ili mornarsko plavih, kožnih, ravnih cipela (pri tome ne smiju biti lakirane, imati klin petu, biti polusandale, mokasinke ili nekakve modne cipele, a peticu smiju imati maksimum do 2 cm)
- smeđi ili mornarsko plavi ukras za kosu
- Wellington čizme ili sportske tenisice za koristiti u vrtu

b) Ljetna uniforma

- smeđa jakna
- smeđi remen
- roza, prugastu ljetnu haljinu
- bijeće čarape do gležnja
- smeđi džemper v-izreza
- smeđi ili mornarsko plavi ili s ljetnim motivom ukras za kosu
- cipele iste kao i za zimsku uniformu
- Junior School opsijsku uniformu
- roza bluzu kratkih rukava
- plave tajice (za 5. I 6. godinu)
- plavi šal
- plave rukavice
- plava vunena kapa
- Portsmouth High School bejzbolska kapa koja je dostupna u školi
- smeđa kabanica

c) za potrebe tjelesnog i zdravstvenog odgoja sve djevojčice moraju imati:

- torbu za opremu s imenom
- plave atletske tenisice
- bijelu majicu

od 2. godine potrebno je:

- smeđa trenirka
- bijele čarape do gležnja
- jedan par crnih ili bijelih tenisica na čičak

od 3. godine potrebno je:

- smeđe kratke hlačice
- smeđe čarape za zimske igre
- smeđa trenirka
- običan, jednodijelni kupaci kostim i kapica za plivanje (samo za 4. godinu)
- jedan par bijelih tenisica na čičak (od 3. godine nadalje)

d) ostali zahtjevi:

- traži se da djeca imaju jedan plavi mantil koji će koristiti za vrijeme ručka
- za 1. i 2. godinu se traži da imaju 2 mantila; jedan za koristiti za vrijeme ručka, a drugi za potrebe satova likovne umjetnosti
- na 6. godini potreban je i bijeli mantil za pohađanje satova iz polja prirodnih znanosti
- od 3. godine obvezna je školska torba ili ruksak, koja se može nabaviti kod Junior School Officea

Napominje se kako odjeća i ostalo vlasništvo djevojčica moraju imati istaknuto njihovo ime. Osvrću se na cjelokupni izgled učenica te ističu kako kosa mora biti jednostavna i uredna. Svi se obavezni dijelovi uniforme moraju nabaviti od odobrenih ponuđača. Djevojčice moraju nositi uniforme, a što se tiče ukupnog izgleda, pažnja se skreće i na njihovu kosu za koju se očekuje da bude uredna i jednostavna. Dopušteno je nošenje ručnog sata, i zlatnih ili srebrnih naušnica, ali po jedna u svaku ušnu resicu. Nijedan drugi nakit nije dopušten, osim diskretnog religijskog simbola, koji mora biti na srebrnom lančiću.

Za djevojčice između 7 i 16 godina obvezna uniforma obuhvaća

- smeđu jaknu
- suknju uz uvjet da kada se stoji suknja mora biti 2 cm ispod koljena
- roza majicu (kratkih ili dugih rukava)
- običan, pleteni džemper dugih rukava

Obuća za uzrast od 7-11 godina obuhvaća obične crne kožne cipele s peticom ne većom od 5 cm. Budući da se pazi na sigurnost djece moderne cipele, baletne ili platnene cipele nisu dopuštene za djecu jer se u njima djeca mogu lako poskliznuti na stepenicama.

Ukoliko djevojčice žele imati tajice moraju biti plave ili smeđe boje, dok su im čarape u bijeloj, plavoj ili crnoj boji.

Osim ovih obveznih dijelova uniforme, za ovaj uzrast postoji i opsijska uniforma u koju ulazi običan kaput plave, crne ili smeđe boje. Osim njega djevojčice mogu nositi i kabanice po kišnom vremenu, dostupna im je i pašmina u crnoj ili plavoj boji te varijanta šala kojeg je moguće nabaviti kod školskog dobavljača.

Za pohađanje tjelesnog odgoja potrebne su kratke smeđe hlačice te bijela rastezljiva majica i naravno tenisice po mogućnosti bijele boje. Za zimsko vrijeme se očekuje da imaju sportski top dugih rukava koji će staviti ispod majice. Također su im potrebne smeđe čarape do koljena i bijele do gležnja te smeđa trenirka. Za djecu između 7 i 9 godina potreban je kupaći kostim te kapica. Potrebni su i štitnici za koljena, a očekuje se da svaka djevojčica ima i sportsku torbu sa svojim imenom. Torba bi, iz higijenskih razloga, trebala imati poseban dio za tenisice.

Osim svega ovdje navedenog u školi postoji i tzv *sixth form dress code*, za učenice između 16 i 18 godina, koji za cilj ima pružiti učenicima određenu dozu slobode kako bi izrazili svoju individualnost. Ta se sloboda odnosi na odabir odjevne kombinacije. Tako mogu, na primjer, obući krojeni sako u kombinaciji sa suknjom do koljena ili hlačama i to sve kombinirati uz majicu, bluzu ili top. Osim te kombinacije, mogu obući i odijelo ili pak haljinu i jaknu, te uz sve to odabrati cipele ili *smartice*. Ipak bi nakit trebao biti diskretan, a boja kose prirodna (Portsmouth High School Uniform policy). U školi nije dozvoljeno nositi japanke, *Ugg čizme*, traperice bilo koje boje, haljinu ili top bez naramenica, a tajice se ne smatraju prihvatljivom alternativom za hlače.

Iz ovoga prikaza police školske uniforme vidljivo je da su te odredbe dosta detaljne. Također, uniforma je podijeljena ovisno o dobi učenika, tako da najstarije i najmlađe neće imati istu uniformu. Želi se dati mogućnost izbora, ali se on uglavnom svodi na određenu kombinaciju koja će se obući, a zahtjeva se da to bude pristojno i dostojno akademskog ugleda škole. Nakit je minimaliziran na naušnice, a isticanje nekakvog religijskog opredjeljenja treba biti diskretno, što znači da se to dopušta, ali ne žele da se to u školi naglašava.

4.3 Cijena uniforme

Uz samo mjesto nabavljanja uniformi blisko je vezano pitanje cijene uniforme. „Neke škole traže od roditelja da nabavljaju uniforme od jednog točno određenog dobavljača ili od same škole. OFT je zabrinut da takva konkurencija može biti ograničavajuća na te ekskluzivne ugovore i da bi cijene mogle biti veće“ (Office of fair trading, 2006, str 9). Prema istraživanju OFT-a (2006) većina (82%) javnih škola traži od učenika da imaju točno propisanu uniformu. To je češći slučaj kod srednjih nego kod osnovnih škola. Češći su zahtjevi za uniformom u školama u Engleskoj i Sjevernoj Irskoj, nego u Škotskoj i Walesu. U osnovnim školama obvezni dijelovi uniforme su majica, hlače, košulja ili bluza te suknja ili kilt. U srednjim školama popis obveznih dijelova uniforme se povećava, tako da su obvezni dijelovi košulja/bluza, suknja/kilt, hlače, majica, sakoi, specifični tip obuče, kravata i školski bedž. U osnovnim školama je slobodnije određeno gdje se uniforma može nabaviti iako najčešće postoji neko ograničenje, ali i u tom slučaju najčešće škola traži da se nabavlja uniforma kod nje, a ne kod nekog posebnog dizajnera. U srednjim školama su slična ograničenja gdje nabavljati, ali za razliku od osnovnih, u srednjim školama češće se traži nabavljanje uniforme od određenog dizajnera, a ne od same škole. Istraživanjem je zaključeno kako takva politika kupovine uniformi ipak ne ide u korist roditelja, jer kupujući na točno određenom mjestu koje škola zatraži, roditelji u pravilu preplate uniformu za osnovnu školu 4.50£, a za srednju i do 10£. Iako u provedenim istraživanjima roditelji kažu kako je uniforma potrebna za obrazovanje njihovog djeteta te da su spremni izdvojiti novce za nju, neki od roditelja ipak ističu kako su im uniforme malo preskupe. „Prema Cost of Schooling (2007) prosječna cijena uniforme, na razini cijele zemlje je £163.72 za osnovnu i £211.60 za srednju školu“ (Romero, D., Speirs D., Steel S, str 5). Iz ovog podatka nam je vidljivo kako uniforme moguće i nisu dostupne svim učenicima, ponajprije onim iz malo siromašnijih obitelji.

Kako bi se pomoglo siromašnijim obiteljima neke škole organiziraju preprodaju uniforme, pa roditelji tzv second-hand uniformu mogu nabaviti po sniženoj cijeni ili pak je dobiti besplatno. Roditeljima je uvijek draže kada škola organizira takvu pomoć, nego kada moraju sami tražiti, jer su tada u opasnosti da njihova djeca budu stigmatizirana kao ona koja si ne mogu priuštiti uniformu³. Iako je uniforma za cijelu školu ista, i uglavnom se jako ne mijenja iz godine u godinu, roditelji ipak moraju nabavljati svake godine nove uniforme, jer djeca

---

³ Koliko je važno paziti na pristupačnost cijene uniforme svim učenicima govori nam i podatak iz Kenije. Tamo su nevladine organizacije dijelile uniforme određenom broju djece i to je prema istraživanju Evans D., Kremer M., Ngatia M. (2009) smanjilo izostajanje učenika iz škole za 62%, što je znatna promjena.

rastu, posebice djeca u nižim razredima, a i sama uniforma se može pranjem istrošiti i moguće ne biti prikladna za nošenje slijedeće godine. Promatrajući situaciju sa tog gledišta vidimo kako je uniforma svake godine novi trošak i to roditelji trebaju imati na umu kada upisuju svoju djecu u određenu školu. Zato je razumljiva činjenica da vlasti u Engleskoj upozoravaju škole da pripaze na cijenu svojih uniformi, da one ne postanu presudna činjenica zbog koje se neko dijete upisalo baš u tu školu.

5. Zakonska regulativa uniformi u Engleskoj

U Engleskoj, na razini države ne postoji zakonska regulativa o obvezi nošenja školske uniforme. Na taj je način pitanje uvođenja ili ne-uvođenja školske uniforme stavljeno na odluku svake posebne škole i njezinih lokalnih centara vlasti. Njihovo je Ministarstvo obrazovanja dalo samo općenite smjernice kojih se škole moraju pridržavati ako će uvesti uniforme, ali kakva će uniforme biti i da li će je biti, na samoj je školi da odluči u suradnji sa roditeljima, učenicima i ostalim dionicima obrazovanja. Svaka od članica Ujedinjenog Kraljevstva ima svoj put koji slijedi po pitanju uniforme.

Tako je pravilo školskih uniformi definirano posebno za svaku od škola u Sjevernoj Irskoj, Engleskoj, Škotskoj, Walesu i Irskoj Republici. U gotovo svim tim zemljama na samoj je školi da odluči kakva će uniforma biti, a OFT (Office of Fair Trading) je izvijestio 2012. godine da čak 74% škola osim određivanja izgleda uniforme, određuje i gdje se ona treba kupiti dovodeći tako obitelji sa niskim primanjima u neugodan položaj (McCourt, L. 2013.)

U Engleskoj, odjel za obrazovanje nudi određene smjernice vezane za školske uniforme, ali prava zakonska odredba ne postoji. Unatoč tome, odjel za obrazovanje potiče škole na uvođenje školskih uniformi kojima se promiče prihvatljiv izgled učenika u školi. Smjernice odjela za obrazovanje ističu da škola svoje učenike treba dobro informirati o dogovorenoj školskoj uniformi kao i njezinim eventualnim promjenama. Prema School Admission Code-u iz 2012. godine (McCourt, 2013,), škole trebaju osigurati da odabrana školska uniforma neće staviti u nepovoljan položaj nekog od učenika. Odnosno, škola „ne smije izravno ili neizravno staviti u nepovoljan položaj dijete određene socijalne skupine, rasne grupe ili pak dijete sa posebnim potrebama, a ostale školske police povezane sa školskom uniformom ili školskim izletima ne smiju obeshrabriti roditelje da svoje dijete prijave u određenu školu.“(McCourt, 2013, str 6). Nadalje na samom je tijelu škole da odluči hoće li postojati neka dodatna pravila vezana uz prihvatljiv izgled učenika, a pravila vezana za školsku uniformu mogu biti uključena i u sam statut škole. U Engleskoj određeni lokalni autoriteti (LAs) nude diskretnu

potporu u kupovini uniforme te oni sami određuju kriterije za dobivanje potpore. Kao što navodi Odjel za obrazovanje, i same škole mogu pomoći u ograničavanju troška uniforme na način da odaberu samo paletu prihvatljivih boja, a ne cjelokupnu uniformu.

6. Školske uniforme i školski život

Ispitivanju utjecaja školskih uniformi na bilo koji od segmenata obrazovanja, na području Engleske, je izazov iz razloga što je mali broj škola koje nemaju uniforme. Po pitanju povezanosti školskih uniformi sa postignućem učenika, na području Velike Britanije ne postoje brojna istraživanja kao što je slučaj u SAD-u. Ipak, Swain (Edgecombe, 2010.) je došao do zaključka kako i u školama koje su slobodnije po pitanju politike školskih uniformi, dječaci između 10 i 11 godina znaju formirati svoju hijerarhiju po pitanju odjeće koja se treba nositi. Tada, ako neko dijete dođe u školu, sa primjerice, drugačijom obućom, vrlo često mu budu dana različita imena i na taj način ono na temelju svoje odjeće biva obilježeno. S druge strane, u školama u kojima je propisana određena uniforma, također se znaju oformiti grupe djece koje nastoje kontrolirati da svi poštuju donesena pravila odijevanja i nastoje održati disciplinu nazivajući druge pogrdnim imenima.

Prema istraživanju u SAD-u (Gentile E., Imberman, S., 2010) došlo se do rezultata da uniforme općenito pozitivno djeluju na učestalost pohađanja škole kao i na rezultate na testovima znanja. Njihovo istraživanje “pokazalo je da pohađanje škole kod djevojčica između 6 i 12 razreda raste za 0.5 %, a nakon što je škola uvela obvezu nošenja uniformi poboljšali su se rezultati testova iz engleskog jezika za 0.05 standardne devijacije“ (Gentile E., Imberman, S., 2010. str. 23). Iako su rezultati kojima to nastoje dokazati relativno niski, nisu zanemarivi. Sam Edgecombe (2010) je nastojao ispitati postoji li povezanost između školskog uspjeha i obvezatnosti nošenja uniformi u Engleskoj. Pri tome su mu kriteriji bila dva pokazatelja školskoga uspjeha učenika. Uspoređivao je rezultate GCSE (General Certificate of Secondary Education) testova koje svi učenici moraju polagati nakon svog jedanaestogodišnjeg obrazovanja. Uspoređivao je dobivene rezultate između škola koje imaju uvedenu obvezu nošenja školskih uniformi i onih koje to nemaju. Međutim, kako je smatrao da su rezultati tog testa nedostadni za utvrđivanje i zaključivanje nekih spoznaja, u obzir je uzeo i CVA (contextual value added) koji uspoređuje napredak učenika između Key Stage 2 i Key Stage 4, te uzima u obzir i socijalnu pozadinu učenika, odnosno spol, etničku pripadnost, posebne potrebe ako ih učenik ima, koji je učenikov prvi jezik. Budući da CVA u obzir uzima brojne razlike među učenicima, rezultate dobivene takvim kompariranjem moguće je

poopćavati. Izazov je i dalje postojao jer u Engleskoj je samo mali broj škola koji nema obvezu nošenja uniformi. Tako su u ovom istraživanju bile uključene 343 škole, među kojima samo njih 8 nema obvezu nošenja uniformi pa je svako poopćavanje dobivenih rezultata i dalje upitno. Dobiveni rezultati, vezani za GCSE testove su pokazali kako škole koje nemaju obvezu nošenja uniformi imaju nešto bolji rezultat naspram škola koje podržavaju nošenje uniformi, ali ta je razlika toliko niska, da je u pogledima istraživanja irelevantna. S druge strane u pogledu rezultata CVA ispitivanja škole sa obvezom školskih uniformi imale su bolji uspjeh od škola koje nemaju obvezu nošenja uniformi, ali i ta je razlika među njima statistički nebitna. Iz njegovog istraživanja, na kraju proizlazi da ne postoji statistički značajna razlika u školskom postignuću učenika između škola koje imaju obvezu nošenja uniformi i onih koje to nemaju.

Isti autor proučavao je i mišljenja učenika srednjoškolskog obrazovanja, na području Škotske i njihovu percepciju uniforme na socijalne odnose. Prema tom ispitivanju (Edgecombe, 2010.), učenici nižeg obrazovanja su istaknuli kako su bili često opominjani od strane učitelja jer nisu nosili propisanu uniformu. Učitelji su od njih zahtijevali da isprave svoje uniforme češće nego je to bilo kod učenika višeg obrazovanja. Po pitanju jednakosti, učenici nižeg obrazovanja su izjavili kako uniforme nisu uspjele smanjiti klasne razlike koje postoje između njih i učenika višeg obrazovanja. Po pitanju nasilja, za što se pretpostavlja da će uniforme pomoći u njegovom smanjenju, odgovori učenika iznenađuju. Naime, oni izjavljuju kako indirektno nasilje bazirano na njihovoj odjeći se i dalje pojavljuje, a učestalo je i maltretiranje temeljeno na općem izgledu. U provedenom ispitivanju značajno je velik bio broj učenika nižeg obrazovanja kojima se na uniformama nije ništa svidjelo, dok su učenici višeg obrazovanja izjavili kako vole određenu slobodu u pogledu uniformi, jer su imali mogućnost izabrati između dva stila uniformi, kao i nekoliko boja. Dakle, po pitanju akademskog uspjeha, uniforme imaju neznatnu ulogu, kao i po pitanju smanjenja socijalne razlike i sprječavanja nasilja što je vidljivo u dobivenim odgovorima učenika.

Školske uniforme, u Engleskoj unatoč svojoj ulozi doprinosa jednakosti, dobar su pokazatelj ekonomske raznolikosti društva. Naime, budući da gotovo svaka škola ima svoju uniformu, ona automatski smješta određenog učenika u svoje okrilje. Tako će učenici koji pohađaju privatnu školu, nositi određeni izgled uniforme koji će se razlikovati od uniforme u državnoj školi. Na taj će način, učenik koji ide u privatnu školu, već u društvu biti prepoznat kao polaznik takvog tipa škole i izvoditi će se zaključak da potječe iz dobrostojeće obitelji koja si može priuštiti poslati dijete u privatnu školu, tj. platiti njegovo obrazovanje. S druge strane,

učenik koji polazi državnu školu će moguće biti manje cijenjen u društvu s obzirom na učenika iz privatne škole. Ironično je da na taj način školske uniforme, koje nastoje postići jednakost svih unutar jedne škole, omogućuju, u društvu, razlikovanje učenika s obzirom na školu koju polazi, a koja je pokazatelj i njegovog ekonomskog statusa. Stoga ne iznenađuje činjenica da je unatoč pokušajima da se postigne jednakost svih, u Engleskoj i dalje „prisutna stroga klasna podjela društva koja se ogleda i u činjenici da si neke obitelji mogu priuštiti *bolje* obrazovanje koje će im otvoriti vrata u dobro plaćeni svijet posla“ (Edgecombe, 2010., str 23). U državnim školama nije čudno podijeliti djecu i s obzirom na njihovo akademsko postignuće, a kao posrednik se tu javlja i uniforma koja djecu na taj način obilježava. Tako će se na temelju uniforme, već znati tko je kakav učenik, odnosno kakav je njegov akademski uspjeh. Tim postupkom dolazimo do pristupa obrazovanju u kojem zapravo nemaju svi jednake šanse za postignućem što učvršćuje već postojeću klasnu podjelu društva.

Školske vlasti vjeruju da je mnogo nasilja koje se odvija u školama prouzrokovano izgledom učenika, odnosno odjećom koju učenik nosi u školi. U skladu s time, roditelji se boje da je sigurnost učenika ugrožena zbog neke moderne odjeće koju taj učenik nosi ili ne nosi. U postizanju uspješne škole i uspješnih i zadovoljnih učenika, veliku ulogu igra školska klima. Ona sama direktno utječe na uspjeh učenika kao i na orijentiranost škole na akademska postignuća ili na rješavanje disciplinskih problema. Problem discipline u razredu ili cjelokupnoj školi problem je s kojim se susreće mnoštvo škola. Budući da taj problem nije lako rješiv putem kažnjavanja, opominjanja, isključivanja učenika, važno je raditi na njegovoj preventivi, a tu kao sredstvo mogu poslužiti i uniforme, koje bi trebale spriječiti nasilje temeljeno na izgledu učenika.

Uspješna školska klima, pozitivna klima učenja, lako može pokrenuti učenika na rad te doprinijeti njegovom intelektualnom i osobnom razvoju. Točka povezanosti školske klime i odjeće je učenikovo samopoimanje, u kontekstu čega nalazimo učenikov stav prema sebi, na što može utjecati i odjeća koju nosi jer ako učenik „nije u mogućnosti kupiti potrebnu ili željenu odjeću može se stvoriti osjećaj uskraćenosti u odnosu na svoje vršnjake, što može utjecati na samo ponašanje pojedinca, njegovo prihvaćanje u grupe vršnjaka i sudjelovanje u društvenim aktivnostima“ (Hoffler-Riddick, 1998. str. 5). Pri odabiru odjeće za školu, veliku ulogu imaju i mediji, odnosno ono što se putem televizije, radija, interneta prenosi djeci. Međutim, ukoliko dijete uvidi da ne može kupiti si određeni komad odjeće za školu, smatrat će se siromašno što će utjecati na njegovo samopoštovanje, odnosno sliku sebe, a to je dalje povezano sa akademskim postignućem i općenito klimom u školi. Način na koji će se djeca

oblačiti određuje i njihovu želju za pripadanjem određenoj skupini učenika, a to je česta pojava u njihovoj potrazi za identitetom. Tada, ne znajući još tko su, žele osjećati pripadnost nekome, pa će se iz tog razloga nastojati oblačiti kao ta skupina učenika. U pogledu direktne povezanosti školske klime, samopoštovanja i uniforme, postoje samo nagađanja u raznim radovima, ali prava istraživanja sa konkretnim zaključcima nisu provedena. Ipak, u istraživanju kod Shook⁴ (1996) došlo se do zaključka da samopoštovanje opada kada učenici nemaju modernu ili prihvatljivu odjeću, ali je to pojava uglavnom kod učenika koji su povučeniji ili sramežljiviji. Dok s druge strane učenici koji su izrazito društveni, komunikativni, otvoreni najčešće se ne zabrinjavaju time što nemaju odjeću *po posljednjoj modi*. Kako bi se na neki način smanjila potencijalno nezadovoljstvo učenika, prihvatljivo bi bilo uvesti uniformu.

Također, uniforme mogu proizvesti tzv halo-efekt. Tako se najčešće učenika koji nosi uniformu smatra ozbiljnim učenikom, sa dobrim ocjenama, a kako takav dojam ostavlja na zajednicu i društvo ga kao takvog gleda, tada i on sebe može početi gledati takvim očima te se truditi da postigne zacrtani si uspješan cilj. Kada se uvede, uniforma može pozitivno djelovati na ponašanje učenika, njegovo pohađanje škole ili pak disciplinu, što su prema Gonderu (Hoffler-Riddick, 1998.) mjerljivi pokazatelji školske klime. Međutim, sve su ovo uglavnom mišljenja koje se nalaze na teoretskom planu, ali neka konkretnija istraživanja iz kojih bi mogli izvesti određene zaključke nisu provedena. Razlozi za to ne izostaju, budući da u Engleskoj je veliki broj škola koje imaju uniforme, a znatno manji broj onih koje nemaju, pa je i iz tog razloga otežano provoditi neka istraživanja.

7. Školska uniforma i kultura učenika

Pri formiranju politike školske uniforme, škole u Engleskoj moraju poštovati odredbe dokumenata poput Sex Discrimination Act 1975, The Human Rights Act 1998 i Race Relations Act 1976 (The National Union of Teachers, 2006.). Poštujući odredbe tih dokumenata škole se obvezuju da će imati razumijevanja za potrebe različitih kultura, rasa, vjerskih zajednica. Prema Human Rights Act iz 1998. godine, svaka osoba ima pravo izraziti svoju vjeru. „To uključuje pravo da se osoba oblači u skladu sa zahtjevima svoje vjere a to

---

⁴ Istraživanje preuzeto iz Hoffler-Riddick, PY. (1998)

može biti ograničeno jedino u svrhu javne sigurnosti i reda, očuvanja zdravlja i morala ili pak zaštitu i pravo slobode drugih.“(The National Union of Teachers , 2006., str 7).

Iako se u školi treba imati mogućnost iznošenja svoje individualnosti, škole ipak trebaju uspostaviti ravnotežu između prava pojedinaca i pojedinih grupa sa jedne strane, i školske zajednice u cjelini sa druge strane. Ipak, određeni predmeti religijske naravi trebali bi moći biti ukomponirani u uniformu i škole bi trebale djelovati racionalno po tome pitanju. U oblikovanju svoje školske politike škola treba paziti da ne bi nekoga diskriminirala prema zakonu. Na primjer, nije za očekivati da školska uniforma za djevojčice bude značajno skuplja od uniforme za dječake ili obrnuto jer to može dovesti do nezakonite spolne diskriminacije. Vladajuća tijela škole trebaju uzeti u obzir da uniforma bude u skladu s njihovom politikom o jednakosti svih rasa, odnosno o promicanju jednakosti prilika među pripadnicima različitih rasnih grupa. Također, voditelji škola mogu biti optuženi za diskriminaciju ukoliko se određena uniforma ne poklapa sa nečijim vjerskim opredjeljenjem. To može dovesti do rasne diskriminacije ili se može protumačiti kao kršenje prava svakog pojedinca na iskazivanje svoje religije ili uvjerenja, što je definirano Human Rights Act-om iz 1998 (The National Union of Teachers, 2006.). Budući da neke religije zahtijevaju od svojih sljedbenika određenu odjeću, škola takvim pojedincima svakako treba izaći u susret. Jednom kad je određen izgled uniforme, odgovorni u školi trebali bi pomno razmotriti bilo kakve zahtjeve koji dovode do izmjene određenog kako bi se izašlo u susret sa potrebama učenika da izraze svoju religiju ili vjeru. Tada bi škole trebale dati mogućnost da se učenik pridržava dogovorene uniforme, ali s manjim izmjenama. Primjerice moguće je da nosi svoj oblik uniforme, ali u bojama škole. Međutim, tada se treba uzeti u obzir da ta uniforma odgovara zahtjevima o zdravlju i sigurnosti učenika.

Nadalje škola mora biti sigurna da propisana uniforma ne dovodi u nezgodan položaj učenike s poteškoćama. Ukoliko je potrebno, uniforma mora imati mogućnost prilagoditi se potrebama učenika s poteškoćama.

Kako bi promovirala jednakost i toleranciju, kroz svoj izbor uniforme, škola bi trebala slijediti ideje⁵ poput razumijevanja razlike između nasilja, uznemiravanja i napadanja prava pojedinca. Uz to, trebala bi usvojiti savjete lokalnih vlasti, uzimati u obzir prava propisana dokumentom o odnosima među rasama, ljudska prava, dokument o spolnoj diskriminaciji, i UN-ovu konvenciju o pravima djeteta. Potrebno je uvesti i široko raspravljati o odabranom

---

⁵ Smjernice preuzete iz The National Union of Teachers (2006) The Muslim Faith and School, str11

modelu uniforme sa širom zajednicom i razmotriti njihova mišljenja, te na koncu implementirati fleksibilnu policu na temelju racionalne diskusije. Potrebno je da škola to sve učini i vodi brigu o tome, budući da ona potiče toleranciju, jednakost, poštovanje različitosti (The National Union of Teachers, 2006., str 11).

7.1 Kršenje pravila o uniformama

Ravnatelj škole ili osoba koju je on ovlastio može zatražiti od učenika da ode doma ukoliko je prekršio doneseno pravilo o odijevanju. Međutim, to se ne smije raditi olako. Pri donošenju takve odluke u obzir treba uzeti i dijete te mogućnosti njegovih roditelja da mu priušte uniformu. Kada učenik ne dođe u propisanoj uniformi u školu, nije ga dobro odmah zbog toga napadati, već bi trebalo provjeriti razlog tomu. U obzir se trebaju uzeti i medicinski razlozi nenošenja uniforme. Tako primjerice dijete može biti alergično na određeni tip tkanine ili pak može imati neku ozljedu i zbog toga ne može nositi propisanu obuću/odjeću. Osim, samog financijskog aspekta, trebaju se uzeti u obzir i neki drugi razlozi za nenošenje uniforme. Primjerice, uniforma je izgubljena, ukradena ili oštećena ili pak slučajno uprljana, a iz praktičnih razloga nije bilo moguće da ju se opere i osuši tijekom noći. U takvim se slučajevima ne očekuje da se djeca pošalju kući.

Kad se šalje učenika iz škole, nije riječ o njegovu isključenju iz škole, već o odobrenom izostanku, koji bi trebao trajati onoliko koliko je potrebno učeniku da se presvuče u svoju uniformu. Ipak, ako učenik nastavi kršiti pravila o uniformi kako bi izbjegao pohađanje škole to se može smatrati kao nedozvoljeno izostajanje. U svakom slučaju učenikovi se roditelji o tome moraju obavijestiti i ako škola na kraju odluči isključiti učenika to mora biti poštujući pravila o isključenju. Ipak to bi trebala biti posljednja opcija, kada su svi pokušaji rješavanja tog problema iscrpljeni.

7.2 Slučaj u Luton High School⁶

Škole u Engleskoj i Walesu uglavnom su znale dobro reagirati na pitanja kulturne i religijske različitosti koja se pojavila u njihovim školama. Međutim, 2. ožujka, 2005. godine žalbeni sud je donio presudu prema kojoj je Luton High School nezakonito isključila jednog učenika zbog nošenja duge haljine zvane *jilbab*, unatoč mogućnosti nošenja drugačije školske uniforme *shalwar kameez* (tunika i hlače). Učenik je odjenuo *jilbab* jer smatra da je to odjeća koja odgovara na zahtjeve njegove vjere. Međutim, škola se pozvala na svoju odluku prema kojoj

---

⁶ Događaj opisan u: The National Union of Teachers (2006) *The Muslim Faith and School Uniform*

je donesena uniforma odgovarala na potrebe učenika različite vjere, a i donesena je u dogovoru sa Ministarstvom za obrazovanje, učenicima, roditeljima i Muslimanskom organizacijom, budući da tu školu pohađa 79% učenika islamske vjere. Škola je zabranivši *jilbabu* htjela spriječiti da ostale učenice ne dođu pod pritisak od strane određenog dijela učenika islamske vjere, koji bi ih mogli natjerati da nose *jilbab*, unatoč njihovom protivljenju. Sud je smatrao da je škola trebala krenuti od pretpostavke da svaki učenik ima pravo na izražavanje svoje osobne vjere, dok se ona koncentrirala na pitanje da li određena školska uniforma odgovara potrebama islamske zajednice, a ne da li je opravdano zabraniti učenicima nošenje *jilbaba*.

8. Utjecaj Engleske na pojavu uniformi u SAD

Tradicija nošenja školskih uniformi započela je u Engleskoj početkom 19. stoljeća i imala je veliki utjecaj na širenje te tradicije i u ostalim zemljama, uključujući i Sjedinjene Američke Države. Slučajevi poput nošenja zavoja na ruci i mladog tamnoputog čovjeka koji nosi napola spuštene hlače nagnali su američke okruge da razmisle o školskim uniformama. Naklonost prema uniformama naglo pada 1950. i 1960. godine kada jača sloboda odijevanja pojedinca. Ipak, ne tako davne 1996. godine bivši američki predsjednik Bill Clinton naredio je Odjelu za obrazovanje (Department of Education) da razdjeli priručnike u svih 16,000 školskih okruga na temu kako legalno uvesti politiku uniforme. Clinton je izazvao škole da poučavaju učenike moralu, vrijednostima i razvijaju karakter te stvore dobre građane, a jedno od oruđa da se to postigne bile su uniforme. Postignuvši taj cilj značilo je da škole počinju istraživati školske uniforme kao pripremu za potrebe mijenjanja društva. Sve se to odvijalo u vrijeme kada su učenici svojom odjećom simbolizirali pripadanje određenoj grupi na temelju boje ili nekakvog simbola, a nasilje je postalo problem u većini srednjih škola. Škole su se susrele sa nasiljem koje je za posljedicu imalo gubitak života, a jedan od uzroka nasilja bilo je i pripadanje određenoj subkulturi što se izražavalo kroz određenu odjevnju kombinaciju. Logični je zaključak tada bio da ako svi budu jednako odjeveni, nasilje temeljeno na nečijem izgledu trebalo bi izostati. Temeljeno na dosadašnjim istraživanjima smatra se da uniforme doprinose padu školskog nasilja što je vidljivo u izvještajima Long Beach Unified School District. Ta su istraživanja bila pomno proučena i mišljenja su se pregibala na obje strane, ali brojne južne škole uvele su uniforme kao pretpostavku da će povećati dolaske učenika, školski uspjeh i smanjiti disciplinske probleme u školi. Međutim to je uvelike upitno budući da „incidenti koji

se događaju u školi posljedica su brojnih faktora koji uključuju obiteljski život, utjecaj roditelja na dijete, fizičko kažnjavanje, obiteljske vrijednosti i kulturnu tradiciju“(Caruso, 1996., str 6). 2005. godine *Belleville School District Board of Education* uveo je obvezu nošenja uniformi u njihovim školama. To je ponukano objavljenim rezultatima iz okruga Kalifornije prema kojima je obveza nošenja školskih uniformi smanjila nasilje, napuštanje škole te dovela do povećanja studentskih postignuća.

Osim toga, uniforme su trebale očuvati sigurnost učenika od vanjskih subjekata unutar zidova škole. Za školske uniforme se često smatralo da potvrđuju školska pravila te da se izvanjski subjekti mogu lako uočiti zbog različite odjevne kombinacije. U mnoštvu učenika koji su svi jednako obučeni, lako će se uočiti osoba koja odudara od takvog izgleda.

U SAD-u su brojna istraživanja koja proučavaju utjecaj uniforme na sveopći život učenika u školama (njihov uspjeh, ponašanje, smanjenje disciplinskih problema). Uglavnom ta istraživanja dolaze do jedinstvenog zaključka da uniforme pozitivno doprinose razvoju školske klime.

9. Zaključak

U ovome se radu prikazuju školske uniforme u Engleskoj u kojoj su one već sastavni dio prepoznatljivosti i gotovo dio identiteta te čine sastavni dio njezine obrazovne tradicije. Međutim, proučavajući pitanje uniformi, vidi se da to nije samo pitanje nečijeg izgleda odnosno stila ili boje uniforme koje će određena škola imati. Uniforma u svojoj suštini podrazumijeva put kojim se nastoji učenicima škola učiniti toplim mjestom, na koje će voljeti ići i gdje će se ugodno osjećati. Pri tome veliku ulogu imaju *skriveni* utjecaji uniforme na moguće smanjenje nasilja u školama ili pak korištenje uniforme kao sredstvo za održavanje discipline u školu. Brojna su istraživanja (Gentile, E., Imberman S.(2010); Hoffer-Riddick, P.Y. (1998); Burkemper (2008)); provedena na području SAD-a koja se bave pitanjem utjecaja školske uniforme na disciplinu, školsko postignuće i pokušaje smanjenja razlika među učenicima. Sve te studije dolaze do uglavnom istih zaključaka, tj. da uniforme pozitivno utječu na učenika, njegovo ponašanje, akademsko postignuće te općenito poboljšavaju školsku klimu. Ulogu imaju i u postizanju samopoštovanja učenika jer se učenici više ne brinu što će obući i nisu stigmatizirani na temelju onoga što odjenu. Dakle, uniforme imaju mnogo prednosti i zato su najvjerojatnije i opstale toliko dugo u Velikoj Britaniji. Njihov je utjecaj toliko jak da nisu pokleknule niti napadajima da ugrožavaju prava pojedinca ili pak da služe samo kao sredstvo kontrole mase. Možemo reći da su one obilježje ovoga naroda i sastavni su dio njihovog obrazovanja, jer se putem njih nastoji i prenijeti poruka kako su svi jednaki. Naravno pitanje postizanja univerzalnosti je uvijek upitno u gotovo svim situacijama, a naročito u ustanovi koja treba odgajati i poučavati djecu te ih pripremati za život i za voditelje zemlje. Prema tome naglašavanje ideje da su svi jednaki, jer nose jednaku odjeću može se smatrati problemom ukoliko ograničava slobodu pojedinca da se izrazi, ali uniforme to ne bi trebale činiti. Budući da su postojale toliki dugi niz godina, za pretpostavljati je da će one tamo i dalje postojati, a provedu li se neka značajnija istraživanja po pitanju njihovog utjecaja moguće postanu i globalna pojava među svim zemljama svijeta.

10. Sažetak

Uniforme u Engleskoj imaju jako dugu tradiciju, ali unatoč toj činjenici one nisu zakonski obvezan dio obrazovanja. Međutim, većina škola ima svoju određenu politiku nošenja uniformi jer na taj način iskazuje svoju posebnost u društvu. Kako odredba o uniformi ne bi spala u potpunosti na leđa škole, tamošnje Ministarstvo obrazovanja, donijelo je dokument sa smjernicama koje škole moraju poštovati prilikom uvođenja uniforme. Tamo su uglavnom opće upute koje se odnose na činjenicu da prilikom formiranja politike školske uniforme, škola mora u obzir uzeti i mišljenja učenika i roditelja. Naglasak se stavlja na financijsku stranu uniforme, jer se očekuje da ona bude dostupna svakoj obitelji i da njezina cijena ne bude odlučujući faktor kod roditelja prilikom biranja škole za svoje dijete. Osim problema financijske prirode, uz pitanje školskih uniformi veže se i pitanje slobode učenika da izrazi svoju individualnost. Naime, u prostoru u kojem svi moraju nositi potpuno isto, a ograničeni su i sa strane nošenja nekakvih ukrasa, nakita ili pak simbola svoje vjere učeniku je teško iskazati svoju posebnost u mnoštvu. Osim toga, u ovome se radu daje pogled na mogućnost percipiranja uniformi kao onih sredstva koja će pomoći u postizanju discipline u školi, jačanja akademskog postignuća ili pak smanjenju nasilja. U literaturi se često spominje misao kako bi uniforme trebale postići jednakost svih učenika, odnosno smanjiti razlike među njima koje potiču nasilje. Iz toga proizlazi da učenici ne bi trebali vrijeđati jedni druge na temelju vanjskog izgleda, ali da li uniforme tome i pridonose teško je zaključiti. Prema ispitivanju mišljenja učenika u Škotskoj, uniforme tome ne pridonose, već i dalje postoji nasilje izazvano nečijim izgledom popraćeno davanjem pogrdnih imena učenicima. Smatra se da uniforme razvijaju bolju sveukupnu klimu škole što dokazuju istraživanja provedena na području SAD-a na čiji je razvoj uniforme upravo Engleska imala presudan utjecaj.

Ključne riječi: školske uniforme, Engleska, povijest, individualnost učenika, školska klima

Summery

Uniforms in the UK have a very long tradition, but in spite of this fact, they are not legally mandatory part of education. However, most schools have their particular policy of wearing uniforms because in this way they can show its uniqueness in society. To avoid that uniform policy falls completely to the back of the school, the local Department of Education adopted a document with guidelines that schools must respect when introducing uniforms. There are mostly general instructions relating to the fact that during the formation of a school uniform policy, schools should have in mind the opinions of students and parents. The focus is on the financial side of the uniforms, because it is expected that it should be accessible to every family and that its price is not the determining factor to parents when choosing a school for their child. Besides the problems of the financial nature, the question of school uniforms is linked to the question of the freedom of students to express their individuality, specifically in a place where everyone must wear exactly the same, and are limited about wearing some kind of decoration, jewelry or symbols of their religion. A student is difficult to express their uniqueness in the crowd. In addition, this paper provides a view of the possibility of perceiving uniform as those tools that will help to achieve discipline in schools, better academic achievement or reducing violence. Literature often mentions the idea that uniforms should provide the equality of all students, and to reduce the differences between them which increase violence. This means that students should not insult each other on the basis of external appearance, but whether uniforms contribute to that it's hard to say. According to students in Scotland, uniforms do not contribute in decreasing violence caused by someone's appearance followed by giving bad nicknames to students. The United States have conducted studies which show that uniforms help to develop a better school climate.

Key word: school uniforms, England, history , individuality of students , school climate

11. Popis literature

Brunsma, D.(2004) The School Uniform Movement and what it Tells Us about American Educationu: *A Symbolic Crusade. R&L Education*, dostupno na

<https://books.google.hr/books?id=eUlotatZgmEC&pg=PA3&dq=history+of+school+uniforms&hl=hr&sa=X&ei=7L8TVYeFipL1aIqtgIAN&ved=0CBoQ6AEwAA%20-%20v=onepage&q=history%20of%20school%20uniforms&f=false#v=snippet&q=history%20of%20school%20uniforms&f=false>, preuzeto 26.03.2015.

Burkemper, M. (2008) The Attitudes and Perceptions of Students Toward the Wearing of Uniforms in Public High Schools u: *ProQuest*, dostupno na

<https://books.google.hr/books?id=xUpdZTxYTbEC&pg=PA18&dq=history+of+school+uniforms&hl=hr&sa=X&ei=7L8TVYeFipL1aIqtgIAN&ved=0CCEQ6AEwAQ%20-%20v=onepage&q=history%20of%20school%20uniforms&f=false#v=snippet&q=history%20of%20school%20uniforms&f=false>, 26.03.2015.

Caruso P.(1996) Individuality vs. Conformity: The issue behind school uniforms u: *National Association of Secondary School Principals*, dostupno na

<http://bul.sagepub.com/content/80/581/83>, preuzeto 23.08.2015

David L. Brunisma; Kerry A. Rockquemore (1998). "Effects of Student Uniforms on Attendance, Behavior Problems, Substance Use, and Academic Achievement", dostupno na

[https://faculty.unlv.edu/sloe/Courses/EPY%20702/Class%20Exercises/Lecture%201%20Materials/Articles/Brunisma%20et%20al.%20\(1998\).pdf](https://faculty.unlv.edu/sloe/Courses/EPY%20702/Class%20Exercises/Lecture%201%20Materials/Articles/Brunisma%20et%20al.%20(1998).pdf), preuzeto 26.03.2015.

Department of Education (2011) Guidance to school on School uniform, dostupno na:

https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=0CD0QFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.deni.gov.uk%2Fguidance_to_school_uniform_policy_-_circular_2011_04_-_english_version.pdf&ei=tM6eVYTpDYraUbz8m5gL&usg=AFQjCNGahaPVuYddoxh3U2HmefN6KuNFQQ&sig2=VXM6PxgxirnRBQD32o5IHg, preuzeto 24.06.2015.

Department for Education (2013) School uniform, guidance for governing bodies, school leaders, school staff and local authorities, dostupno na

https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBsQFjAA&url=https%3A%2F%2Fwww.gov.uk%2Fgovernment%2Fuploads%2Fsyste m%2Fuploads%2Fattachment_data%2Ffile%2F269113%2Fschool_uniform_guidance_2013.

pdf&ei=lsaeVeznIsXqyQOglYHICw&usg=AFQjCNHkae04RSs1X5i0_sH2fMMGmanrMQ
&sig2=IHhdoHoVeaEKmz5X7HUaVw&bvm=bv.96952980,d.bGg, preuzeto 24.06.2015.

Edgecombe, S. (2010) Dressed for school success: a study into School Uniformand Dress Code in Sweden and United Kingdom u: *Linneaus University*, dostupno na:
<https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.diva-portal.org%2Fsmash%2Fget%2Fdiva%2A283513%2FFULLTEXT01.pdf&ei=qc-eVdPCG8GtU7jMr6AL&usg=AFQjCNH88LdbD6uzHdJqRyYjRFQbFM4zQA&sig2=jWAdbMtbKtJSHZaMzyumNw>, preuzeto 24.06.2015.

Evans D., Kremer M., Ngatia M. (2009) The impact of distributing school uniforms on children's education in Kenya dostupno na:
http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCAQFjAAahUKEwi5wrPhsMDHAhVDuhoKHahmBM8&url=http%3A%2F%2Fwww.povertyactionlab.org%2Fpublication%2Fimpact-distributing-school-uniforms-childrens-educationkenya&ei=SVraVfn5IcP0aqjNkfgM&usg=AFQjCNEeA4kpNUM_KWJA9Q0JECfsUK2z-A&sig2=Y7dOTFbBBF7cMKk2Dw29GQ, preuzeto 23.08.2015.

Gentile E., Imberman, S. (2010.) Dressed for success? The efect of school uniforms on student achievement and behavior u: *Univesity of Huston*, dostupno na
https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&sqi=2&ved=0CBsQFjAAahUKEwj21u3bscDHAhWL1RoKHdjjDZw&url=https%3A%2F%2Fwww.utdallas.edu%2Fresearch%2Ftp-erc%2Fpdf%2Fseminar_paper_imberman.pdf&ei=SlvaVfaJFoura9jHt-AJ&usg=AFQjCNGqCjh1uPOjC8g8G3oz9wj-qKcYxQ&sig2=Yd0mIsbd-njJ1HoJlw4dAg, preuzeto 23.08. 2015.

Gentile E., Imberman, S. (2009) Dressed for success: do school uniforms improve student behavior, attendance, and achievement? u: *University of Huston*, dostupno na
http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&sqi=2&ved=0CFAQFjAFahUKEwj21u3bscDHAhWL1RoKHdjjDZw&url=http%3A%2F%2Fwww.uh.edu%2Feconpapers%2FrePEC%2Fhou%2Fwpaper%2F2009-03.pdf&ei=SlvaVfaJFoura9jHt-AJ&usg=AFQjCNGKZy46vxWgCNE6cMh0AXj-rK7_BA&sig2=CjLcht9A_xOQfBohUnNVkg, preuzeo 23.08.2015.

Hoffler-Riddick, PY. (1998) The relationship between the implementation of a mandatory uniform dress policy and attendance, grade point average, discipline, and self-esteem u: *Blacksburg, Va. : University Libraries, Virginia Polytechnic Institute and State University* dostupno na:

<https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0CD4QFjAD&url=http%3A%2F%2Fscholar.lib.vt.edu%2Ftheses%2Favailable%2Fetd-32498-123423%2Funrestricted%2FCHAPTER2.PDF&ei=oPWVdXUBcOfyAPv4KHIDA&usg=AFQjCNHe0huJi1H8TAzf1UcFO6ahrQWBg&sig2=ehhExN5yMgN13vr8TMzU4w&bvm=bv.97653015,d.bGQ>, preuzeto 13.7.2015.

Innes, B. (2007) Dress Code for School u: *West Lothian Council*, dostupno na :

https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBsQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.westlothian.gov.uk%2Fmedia%2F2136%2FDress-Code-for-Schools%2Fpdf%2FSchoolDressCode.pdf&ei=_MWeVcTAHaGvygOPr6-oDA&usg=AFQjCNHozBSwfY8o0hVr9DdrnxQnIwBhpA&sig2=t84hlEkclVWieuBYKtWl-g&bvm=bv.96952980,d.bGg, preuzeto 24.06.2015.

Justinić, J (2008) Odjeća (ne) čini adolescenta:samopoimanje i potrošačka uključenost u kupovinu odjeće s markom u: *Društvena istraživanja*, Vol. 19 No.1-2, dostupno na:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=79811, preuzeto 23.08.2015.

McCourt, L. (2013) School Uniform Policy in Scotland, England, Wales and the Republic of Ireland, Northern Ireland Assembly, dostupno na

https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBsQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.niassembly.gov.uk%2Fglobalassets%2Fdocuments%2Fraise%2Fpublications%2F2013%2Feducation%2F4813.pdf&ei=5seeVZGwHqOfygPTtqbICg&usg=AFQjCNFh5pXXmdzB4-LzfSgYxYFJOMzESg&sig2=_oPv7k8WBsnq_eMcgc1oQ&bvm=bv.96952980,d.bGg, preuzeto 21.06.2015.

Ottová, L. (2009) Children in Eighteenth-Century England, dostupno na:

https://is.muni.cz/th/211664/prif_b_b1/Children_in_Eighteenth-Century_England_6.pdf

Office of fair trading (2006) Supply of school uniforms review, dostupno na

<https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&sq>

i=2&ved=0CEEQFjAE&url=http%3A%2F%2Fdera.ioe.ac.uk%2F6704%2F1%2Foft865.pdf
&ei=vcSeVY7SDoKfsgG1mr2QDw&usg=AFQjCNFio7DiI0IMYQO3GOAUbEyBII5w0g&sig2=TpEJjC3HmDDPb18l61WXA&bvm=bv.96952980,d.bGg, preuzeto 24.06.2015.

Portsmouth High School Uniform policy, dostupno na:

https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCMQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.portsmouthhigh.co.uk%2Fwp-content%2Fuploads%2F2014%2F08%2FPortsmouth-High-School-Uniform-Policy.pdf&ei=Ec6eVau8E8GyUqaJvbAL&usg=AFQjCNGSVIM4OnMv2JeCzEVT-FZ0lSpn2A&sig2=yKGTg_wvEwrVuBzdqM64tw, preuzeto 24.06.2015.

Romero, D., Speirs D., Steel S. Bath and North East Somerset Council *u: School Uniform Review*, dostupno na

http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCQFjABahUKEwjC8bGj7cTHAhVGtRQKHdqDs0&url=http%3A%2F%2Fwww.bathnes.gov.uk%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fsitedocuments%2FChildren-and-Young-People%2FStrategiesPoliciesPlanning%2Ffinal_report_draft5.pdf&ei=nbLcVYKvAcBqUtrDuugM&usg=AFQjCNFIwb3WujlimzxvhP8OWN2OILB6Sg&sig2=P9sTXpzx15_pUtH64udz_oA, preuzeto 25.08.2015.

Scottish borders council (2011) School dress code policy, dostupno na:

http://www.scotborders.gov.uk/download/downloads/id/1722/school_dress_code_policy, preuzeto 24.06.2015.

Stanić, S., Burilo F. (2011.) Studenti kao potrošači robnih marki *u: Zbornik radova filozofskog fakulteta u Splitu*, dostupno na <http://hrcak.srce.hr/136222>, preuzeto 23.08.2015

The National Union of Teachers (2006) The Muslim Faith and School Uniform, dostupno na:

https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBwQFjAA&url=https%3A%2F%2Fwww.teachers.org.uk%2Fnode%2F9755&ei=o82eVeK4McToUo_dsZAL&usg=AFQjCNF26UpN8N1IQ6Gagd_8xNg7XnisJw&sig2=yk5VL_0tjfpellq8TiA9WQ&bvm=bv.96952980,d.d24, preuzeto 24.06.2015.

Welsch Assembly Government (2008) Guidance for Governing Bodies on School Uniform and Appearance Policies, dostupno na

<http://gov.wales/docs/dcells/publications/110803schooluniformen.pdf>, preuzeto 10.07.2015.

